

Referanser:

Arkivsak: 25/00171-5

Den norske kirke i møte med jødedom og jøder

Sammendrag

I april 2024 mottok Den norske kirke en utredning om kirkens forhold til jødedom og jøder. Utredningen utfordrer kirken på mange områder, blant annet i å øke kompetansen om det jødiske og kristendommens relasjon til jødedommen. Kirken er også forpliktet til arbeide mot antisemittisme og rasisme.

Denne saken legger opp til at Ungdommens kirkemøte kan samtale om kirkens forhold til jødedom og jøder med en bred innfallsvinkel. I forkant av saksbehandlingen vil Ungdommens kirkemøte få besøk av jødiske veivisere som vil fortelle om å være ung jøde i dag, og bli gitt en introduksjon til utredningen «Den norske kirke i møte med jødedom og jøder».

Utredningen gir en historisk og aktuell tilnærming til forholdet mellom kristendom og jødedom, og ser forholdet både i lys av teologiske spørsmål og av den politiske situasjonen i Israel og Palestina. Utredningen gir en rekke anbefalinger til hvordan kirken kan styrke og videreutvikle relasjonen til det jødiske.

Sentralt i utredningen er forpliktelsen på å kjempe mot antisemittisme (jødehat). I rammen av kristendommen er det noen perspektiver som er særlig forbundet med å gi grobunn for slik antisemittisme. Eksempelvis kan trekkes fram at jøder utpekes som skyldige i Jesu død, at det jødiske fremstilles som motsatsen (det dårlige) til det kristne (det gode), og tanken om at kristendommen har erstattet jødedommen.

Hamas' terrorangrep 7. oktober 2023 og den påfølgende krigføringen på Gaza har preget verden de siste to årene. Mange jøder og muslimer opplever at de blir stilt til ansvar for det som skjer i Israel og på Gaza og resten av Palestina. Som en del av saken løftes HL-senterets «syv tips til samtalen om Israel og Palestina» opp som aktuell tilnærming til saklig diskusjon.

Forslag til vedtak

Ungdommens kirkemøte har drøftet Den norske kirke i møte med jødedom og jøder og vil at

1. Mellomkirkelig råd skal videreutvikle dialogen med Det Mosaiske Trossamfund og andre jødiske miljøer i Norge, med mål om å styrke gjensidig forståelse og respekt.
2. Mellomkirkelig råd bidrar til at kunnskap om Den norske kirkes søsterkirke i Palestina, Den evangelisk-lutherske kirke i Jordan og Det hellige land, blir kjent i menigheter i Den norske kirke.
3. Bispedømmer og ungdomsutvalg benytter ressurser fra relevante minoritetsmiljøer for slik å øke kunnskapen om negative stereotypier i kristen tradisjon for slik å kunne utfordre dem, særlig i møte med barn og unge. I samtalen om Israel og Palestina oppfordres man til å benytte seg av HLSenterets syv tips til samtalen om Israel og Palestina.
4. Menigheter i Den norske kirke utforsker lokal jødiske historie og markerer deportasjonsdagen 26. november.
5. Alle tenker kritisk i møte med hvordan Israel-Palestina-konflikten fremstilles og debatteres i samfunnet, særlig i sosiale medier.

Saksorientering

Bakgrunn

Kristendommens jødiske opphav

Jesus var jøde. Hans foreldre var jøder og han fulgte jødiske tradisjoner og praksis. Begrepet «kristen» eksisterte ikke på Jesu tid. Kristen tro og tradisjon var opprinnelig en jødisk retning som etter hvert skilte lag fra synagogen og de andre jødiske miljøene. Troen på Jesus som Guds sønn, og Jesu oppstandelse, er et grunnleggende skille mellom det som senere skulle bli kristendom og jødedom. Allerede innenfor rammen av Det nye testamentet ser vi at jødiske praksiser utfordres i rammen av fellesskapet av de som tror på Jesus. I Apostlenes gjerninger kapittel 15 står det om møtet i Jerusalem hvor apostlene diskuterte hvordan man skulle forholde seg til blant annet omskjæring og matforskrifter. Samtidig var forbindelsen til det jødiske sterk, og blant annet Paulus fastholder sin jødiske identitet (Apg 28,17).

Forholdet mellom jødedom og kristendom opp gjennom historien er komplisert og fylt av spenninger: Det preges både av at de to tradisjonene gjensidig har påvirket hverandre og vært knyttet til hverandre (særlig de første tre-fire hundre årene etter Jesu tid), og av at de har hatt behov for å «bryte med hverandre» på veien mot det som skulle bli to selvstendige, religiøse tradisjoner - to tradisjoner som også hver for seg har et mangfold av retninger og praksiser. I kristendommens historie ble det utviklet mange negative holdninger overfor det jødiske, hvor blant annet jøder har blitt omtalt som Kristusmordere og lidelse blant jøder har blitt forstått som synlige tegn på at Gud har forkastet jøder som sitt folk.

I Norge har det bodd jøder siden 1860-tallet. Før 1851 var det forbudt for jøder å bosette seg i landet på grunn av den såkalte «jodeparagrafen» i grunnloven av 1814.

Norge har altså hatt forestillinger om jøder og jødedom lenge før det bodde jøder i landet. I stor grad var dette forestillinger knyttet til kristne fremstillinger av jødedom som den negative motsatsen til kristendom. Også etter at jøder bosatte seg i Norge har negative forestillinger og diskriminering og forfølgelse av jøder funnet sted.

Hvordan kan Den norske kirke i dag selvkritisk forholde seg til denne antijødiske historien og ta et oppgjør med negative forestillinger og hat mot jøder som eksisterer i dag? Greier vi å identifisere og gjenkjenne slike negative holdninger til jøder og jødedom og ta aktivt arbeid mot dem? Er det nødvendig å tenke nytt om jøder og jødedom i vår teologi, forkynnelse og praksis? Og hvordan kan det bidra til aktivt arbeid mot antisemittisme og rasisme i samfunnet?

Utredning om Den norske kirke i møte med jødedom og jøder

I april 2024 ble utredningen «Den norske kirke i møte med jødedom og jøder. En kritisk gjennomgang med vekt på historiske, teologiske og menneskerettslige perspektiver»¹ overlevert til Bispemøtet og Mellomkirkelig råd. Et utvalg på tolv fagpersoner innen ulike fagfelt hadde siden 2021 utredet dette forholdet.

I oppdraget utvalget fikk for å skrive sin rapport stod det:

Forholdet til jødedom og det jødiske folk er viktig for kirken. Det har å gjøre med kirkens selvforståelse, forståelsen av Guds ord, kirkens misjon, kirkens historiske arv og noen av dens største mørkeste feilsteg i historien.

Dette er også et viktig bakteppe for Den norske kirkes selvkritiske, teologiske refleksjon om kirkens rolle og oppdrag i samfunnet i dag. Kirken ønsker å lære av sine feil, være en årvåken deltager i samfunnet og arbeide for et mer rettferdig samfunn med forsoning, tillit og gode relasjoner mellom mennesker.

Utredningen tok opp mange spørsmål som også er relevant for forholdet til andre enn jøder og jødedom. Den så på hvordan kristne fremstiller andre, hvordan bibellesning preger forholdet til andre, hva som kjennetegner bildet av «den andre» i undervisning, forkynnelse, salmer, liturgier og bønner, og hva alt dette har å si for tenkning om misjon og dialog. Siden kristen og jødisk tradisjon er så nær hverandre er det særlig viktig, også for møtet med andre enn jøder, å tenke gjennom disse spørsmålene i møte med jøder og jødedom.

Kristne tenker også at Gud har gitt et løfte til jøder som ennå står ved lag. Hva betyr det i dag? Og hvordan påvirker internasjonale hendelser – og særlig ting som skjer i Israel og Palestina – kristnes forhold til jøder og jødedom?

Utredningen peker altså på et stort antall tema som er aktuelle å gå videre på. Kort kan det nevnes noen tema som er viktige også for andre saker som Ungdommens kirkemøte har behandlet: Spørsmålet om misjon overfor jøder og andre, hvordan vi tenker om «den og de andre» i vår kristne tradisjon, forestillinger om hvem som eier «Sannheten», spørsmål knyttet til bibelbruk og -tolkning i dagens politiske virkelighet, hvordan gamle, negative forestillinger preger også dagens samfunn, hvordan Bibelen kan leses etisk, og så videre.² Noen av disse temaene kan også knyttes opp til de ulike anbefalingene som utredningen gir Den norske kirke om:³

¹ [Den norske kirke i møte med jødedom og jøder](#)

² Se for eksempel UKM fra 2024: [UKM 7/24 – Religiøs ekstremisme](#)

³ Se side 267 i utredningen.

1. Mer kunnskap om forholdet til jøder og jødedom
2. Økt mobilisering og kamp mot antisemittisme og stereotypisering
3. Et oppgjør med kristen erstatningsteologi og mot karikering og usynliggjøring av jøder og jødedom
4. Teologisk nytenkning
5. Mer dialog

I dette saksfremlegget vektlegges det som fremstår som det viktigste i utredningens anbefalinger: Kampen mot antisemittisme og stereotypisering – med særlig fokus på den dagsaktuelle situasjonen i Israel og Palestina og påvirkningen den har på oss i Norge.

Arbeid mot antisemittisme

I kristendommen førte bruddet med jødedommen, som nevnt, blant annet til sterke antijødiske handlinger og holdninger. Jøder og jødedom ble fremstilt som negative motsetninger til kristendommen. Mange av disse trekkene er det som i dag kalles «erstatningsteologiske» motiver. Kort fortalt er erstatningsteologi forestillingen om at kristendommen har erstattet jødedom, og at kristne har erstattet jøder og gjort både jødedom og jøder overflødige. Den gamle kristne antijudaismen – som også har påvirket den rasistiske antisemittismen – kan gjenkjennes på mange måter. Disse måtene å forstå jødedommen på kalles også «troper» (som betyr: mønster, tema eller motiv):

1. Jøder og jødedom er sydebukker og ansvarlige for Jesu død.

Det var de som i Matteusevangeliet 27,25 ønsket Jesus død og ropte ut at de ønsket Jesus korsfestet og at «La blodet hans komme over oss og våre barn». Dermed er de som folkegruppe og religiøs gruppe – ifølge denne forestillingen – fremdeles skyld i ting som har gått galt opp gjennom historien. Dette legger grunnlaget for konspirasjonsteorier og forestillinger om jøder som «onde».

2. Jødedom som det negativt «motsatte» av kristendom.

Der jødedom blir fremstilt som streng, lovregulert, patriarkalsk (mannsdominert og kvinneundertrykkende), er motsetningen kristendommen som fremstilles som mild og inkluderende med vektlegging av nåden og kjærligheten, og frigjørende for kvinner og andre undertrykte. Her blir gjerne den hebraiske bibel (Det gamle testamentet) satt opp mot den positive utviklingen kristne tolker Det nye testamentet og Jesusfortellingene inn i. Denne måten å tenke på finnes i skriftene i Det nye testamentet, men gjennom historien har slik tenkning blitt brukt for å undertrykke jøder og jødedom. Mange bruker f.eks. ordet «fariseer» som en beskrivelse for noen som er strenge og hyklerske uten at dette er det eneste bildet av fariseerne i Bibelen.

3. Jødedom som forstadium til kristendom

Denne forestillingen innebærer at Gud gradvis har blitt mer opptatt av mennesker gjennom Jesu liv og virke, og at kirken har overtatt, perfektionert og overflødiggjort jødisk tradisjon og religion. Jødedommen er et tilbakelagt stadium i Guds frelsesplan med menneskene. Her er kristendommen gjennom Jesus oppfyllelsen og slutten på Guds plan. Jødedommen er her – uavhengig av utviklingen i jødedom – utdatert.

For Ungdommens kirkemøte er spørsmålet om slike forestillinger eller troper kan gjenkjennes i kirken og kristendommen i dag – og i samfunnet generelt. Noen vil

kanskje gjenkjenne noen av tropene som en form for hersketeknikker: De er måter å mobbe og sette andre ut av spill.⁴ Slike forestillinger om jødedom og jøder lever dessverre også i dag. Men er det andre enn jøder som blir syndebukker og anklaget for det som går galt i samfunnet, eller blir tenkt på som negative motsatser til kristen, vestlig kultur og tradisjon eller som noe utdatert, gammelmodig og primitivt?⁵

Rasisme er når noen blir behandlet dårligere eller får færre muligheter fordi de blir sett på som annerledes på grunn av hudfarge, utseende, kultur eller hvor de kommer fra. Det handler ikke bare om slemme ord eller handlinger fra enkeltpersoner, men også om regler og systemer i samfunnet som gjør at noen grupper blir urettferdig behandlet over tid. Antisemittisme (semitt er i denne sammenheng et annet ord for jøde) er rasisme rettet mot jøder og har blitt definert som «diskriminering, fordommer, fiendtlighet eller vold mot jøder som jøder (eller jødiske institusjoner som jødiske)».⁶

Antisemittisme må ikke være knyttet til kristen tradisjon, men har ofte forbindelser til den og henter inspirasjon derifra. Som kirke har man derfor et særlig ansvar for å motvirke antisemittisme, gitt den historien man bærer med seg.

Ungdommens kirkemøte, som del av Den norske kirke, utfordres gjennom dette til å drøfte kirkens ansvar for å motarbeide antisemittisme. Hatet mot jøder og det jødiske går ut over enkeltpersoner med jødisk identitet og bakgrunn i Norge. Barn, ungdommer og voksne opplever mobbing og antisemittisme og rasisme i sin hverdag på skolen, på jobb eller i fritiden. I Norge er de jødiske miljøene svært små, og det er ca. 1500 mennesker i Norge i dag med jødisk identitet og tilknytning. Av disse er det ca. 800 som er registrert i jødiske trossamfunn. Spørsmålet er hvordan antisemittisme kan motvirkes – også på steder der det ikke finnes jøder i lokalmiljøet. Hvilket ansvar har ungdommer i et slikt lokalmiljø for å motvirke antisemittisme, diskriminering og mobbing?

Krig og ødeleggelse i Israel og Palestina – og påvirkning på hverdagsliv i Norge

Utredningen ble levert til Den norske kirke et halvt år etter angrepet på Israel 7. oktober 2023 og den påfølgende krigføringen i Gaza. I oppdraget til utvalget fra 2021 stod det:

Den tiltakende polariseringen av Israel-Palestina-konflikten og økende antisemittisme i vesten understreker dessuten viktigheten av et slikt arbeid.

Det som skjer i Israel og Palestina får følger også i Norge, særlig for jøder, muslimer og kristne. Antisemittiske og rasistiske utsagn og handlinger øker med økt spenning i Midtøsten og den lange historien om konfliktene der, særlig i Israel, Øst-Jerusalem, Vestbredden og Gaza. Det som skjedde 7. oktober 2023 – og hendelsene i etterkant – har vært så omfattende og grusomme at de kan endre hele situasjonen i Midtøsten. Det har også traumatisert mange med familie, venner, kolleger og nære forbindelser til Israel, Gaza, Vestbredden og Øst-Jerusalem. Den norske kirke har en søsterkirke i Palestina som er særlig utsatt og som vi har nære bånd til. Etter hvert har også krigen kommet til Libanon, Syria og andre land i området. Sterke meninger og tilsynelatende uoverstigelige uenigheter om krigen og terroren som utspiller seg, kanskje særlig på Gaza, preger også Norge. Spørsmålet om det som skjer kan kalles

⁴ Se for eksempel på øvelsen «Avsløre hersketeknikker»:

<https://www.siervi.no/ovelser/avslorehersketeknikker>

⁵ Mange flere, gode refleksjoner og øvelser om disse temaene er utviklet av kirken på www.siervi.no

⁶ Se for eksempel "The Jerusalem Declaration": <https://jerusalemdeclaration.org/>

folkemord eller ikke, er splittende. Det samme gjelder hvordan vi forstår sionisme,⁷ og om sionisme er én ting eller mange forskjellige ting og om sionismen som ideologi er ansvarlig for det som skjer.

Jøder i Norge forteller at de opplever å bli stilt til ansvar for Israels krigføring – og at de opplever trakassering og hatefulle holdninger og handlinger som en følge av dette. Ingen skal stå til ansvar for annet enn sine egne holdninger og handlinger – og da kun i samtale og diskusjon hvor det er mulig å begrunne og utdype hva den enkelte mener.

HL-senteret (Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter) har laget «Syv tips til samtalen om Israel og Palestina» i skolen.⁸ De syv punktene er som følger:

1. Selvrefleksjon: Tenk over din egen posisjon
2. Lag kjøreregler for samtalen (i klasserommet)
3. Gi rom for ulike erfaringer og perspektiver
4. Hold fast ved menneskeverdet til alle involverte
5. Stimuler til kritisk tenkning og kildekritikk
6. Bruk fagene og tenk tverrfaglig
7. Snakk om hvordan vi kan unngå krigslogikken

Kan disse syv punktene være en hjelp til Ungdommens kirkemøte i hvordan vi skiller mellom debatten om krigføringen i Midtøsten og hvordan vi motarbeider hverdagsrasisme? Finnes det måter å være engasjert mot for eksempel staten Israels krigføring på Gaza uten at vi stiller mennesker i Norge, eller jøder generelt, til ansvar for denne krigføringen? Hvordan møtes vi som kristne i en debatt eller samtale om det som skjer hvor ulike posisjoner også kommer frem i «indrekirkelig» sammenheng?

Dersom komiteen ønsker å arbeide med saken med hjelp av en eller to øvelser anbefales følgende fra siervi.no:

1. Øvelsen «Formaning»: <https://www.sievi.no/ovelser/formaning>
2. Øvelsen «Credo»: <https://www.sievi.no/ovelser/credo>

Ordsiftet i sosiale medier

Ordsiftet om Israel og Palestina er polarisert. Ikke minst er dette synlig i sosiale medier, hvor ordene som brukes ofte er harde og uforsonlige. Som kirke og kirkelige ansatte er man forpliktet også på å møte hverandre med åpenhet også på digitale flater.

Kommunikasjonsavdelingen i Kirkerådet har tidligere utarbeidet veiledning og råd for bruk av sosiale medier og nettdebattforum som ansatt i Den norske kirke.⁹

I veiledningen heter det at ansatte før de poster i sosiale medier bør stille seg selv følgende spørsmål:

- Er dette noe jeg kan stå for offentlig?

⁷ Snl.no definerer sionisme som «... en ideologi der det opprinnelige målet var å få et eget jødisk hjemland, og senere å opprettholde og styrke staten Israel.» Sionisme i dag har mange og ulike uttrykk og retninger som gjør det vanskelig å si at det i dag er én, enhetlig og tydelig definert ideologi.

⁸ <https://www.dembra.no/no/fagtekster-og-publikasjoner/artikler/konflikten-i-israel-og-palestina-tips-til-laerere>

⁹ https://www.kirken.no/globalassets/kirken.no/om-kirken/slik-styres-kirken/lover-og-regler/19_00586-1%20some%20veiledning%20dnk%20577226_1_1.pdf

- Er dette noe jeg kan fronte om det blir plukket opp av media?
- Er dette hensiktsmessig kommunikasjon med tanke på den stillingen jeg har i kirken?
- Kan dette på noe vis være skadelig eller ubehagelig for kolleger eller andre personer?
- Er det jeg ønsker å si, bundet av taushetsplikt? (Ansatte i Den norske kirke skal ikke formidle informasjon om personer, saksforhold eller andre taushetsbelagte temaer).

Konflikten i Israel og Palestina er for mange svært følelsesladd og kommunikasjonen omkring krigen farges av dette. Det bør ikke ligge begrensninger for hva tilsatte i Den norske kirke skal få uttale seg om, men alle bør være oppmerksomme på at hvordan man uttaler seg om en sak også har stor betydning. Dette gjelder også for ungdom eller andre som ikke nødvendigvis har et tilsettingsforhold i kirken. Et godt offentlig ordskifte er avhengig av at alle opptrer redelig og saklig i diskusjoner.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Saken behandles innenfor eksisterende budsjetttrammer og administrative rammer for Kirkerådets sekretariat